

IRODALMI MOZAIK

Tatay Sándor életműve hitelesen tanúsítja, hogy elbeszélő prózánk hagyományai nem fakultak meg a múltó idó során, és a fordulatós cselekmény, a személyes emlékek nyomán épülő történet vonzó esztétikai eredményre vezetett a modern prózairodalom formaromboló és formateremtő kísérleteinek korában is. Tatay irodalmunk népies és realista elbeszélő hagyományain nevelkedett, egyszersmind hatott rá az a szociográfikus jellegű társadalomkép is, amelyet a harmincas évek népi irodalma alkotott. Első regényeiben és elbeszéléseiben a dunántúli falu és kisváros emberi világát ábrázolta, általában egy emberi közösség köznapi életét és köznapi drámáit mutatta be. A hagyományos népiességet részben a szatirikus ábrázolás, részben a folklorisztikus színezetű mitologizmus lazította fel. Az első nem kímélte a népieskedés divatját sem, a második az emberi lélek mélyvilágában kitapintható konfliktusok és frusztrációk jelzésére szolgált.

Az ötvenes évek első felében, ahogy annyi kiváló írónk, Tatay Sándor is hallgatni kényszerült, mégsem hallgatott el, ifjúsági regényekkel és lírai jellegű természetleírásokkal tért vissza az irodalmi életbe. Ez utóbbiakban főként Badacsony környékének múltját és korabeli mozgalmas életét mutatta be. Legnagyobb írói vállalkozásában: *A Simeon család* című regényfolyamában egy falusi dzsentri-család hanyatlásának tükrében jelenítette meg félévszázad magyar történelmét. Egyik legjobb regényében: a *Vulkánban* a második világháborút követő esztendőök nyugtalan eseményeit idézte fel. Önéletrajzi regénysorozatában derűs hangon, egyszersmind lírai érzékenységgel idézi fel ifjúságának élményvilágát. Népszerű író volt, és végül is nem lehet felróni egy írónak azt, hogy sokan olvassák. Igaz, mára, új meg új irodalmi divatok feltűnése után, kevesebb szó esik róla, munkássága kevesebb fényt kap. Mégis, most – majdnem egy esztendővel megkésetten születésének centenáriuma után – fel kell idéznünk emlékét. Ó is azok közé a klasszikus írók közé tartozik, akiknek emlékét és szellemiségét folyóiratunknak (és a Berzsenyi Társaságnak) meg kell őriznie.

Pomogáts Béla

WEÖRES SÁNDOR

Jelek a porban

Tatay Sándor elbeszélései

Régen jelentkezett új magyar novellista akkora művészi készséggel, mint Tatay Sándor. Témakezeléséből, mondatfűzéséből sajátos szuggesztivitás árad; valami nyomasztó, édesbús népballadai légkör jellemzi legtöbb elbeszélését. Írásai többnyire falusi környezetben mozognak: vidéki lelkészt látunk és mezőn

kergetőző gyerekcsapatot, nehézkes, mogorva cselédembereket és egyszerű falusi szerelmeseket; a falu világát nem naturalista ábrázolásmóddal, hanem stilizáltan és forró szubjektivitással állítja elénk. Elbeszélései szinte versként hatnak, de nála a versszerűség sohasem válik erőltetetté, fárasztóvá, a tartalmat és kompozíciót agyonnyomó ornamensek sorozatává: motívumai egyszerűséggel és plaszticitással emelik ki a mondanivalót. Motívumait magukban véve szinte észre sem lehet venni, de rejtelmes zsongással árasztják el a mondatokat; figyeljük csak: „Négyéves voltam, mikor lekapartam az ablakról a jégvirágot. A sok hideg jégzilánkot most is érzem a körmeim alatt. Viszolyog a hátam, ha visszagondolok, hogy jajgatott a fagyos ablak s öt apró körmöm nyomán megláttam a világot.”

Ezek a könyv legelső mondatai – és így muzsikál végig az egész. Muzsikálása sosem untató, mert mindig a cselekmény menetét festi alá; és Tatay érdekessé tudja tenni a cselekményt, bár nem hajhássza a meglepő fordulatokat. Szubjektivitása nem válik érzelgessé. Mindez együttvéve arra vall, hogy Tatay egyensúlyérzékkel uralkodik az anyaga felett; és nem lehet észrevenni, hogy egyensúlyérzéke ösztönös adottság-e, vagy pedig gyakorlottságból fakadó, mesterségbeli tudás.

A *Latyak* című novellában olyan érzékeltető-erővel tárja elénk a nagyvágó-híd véres borzalmasságát és a szegények részére húst kolduló fehér ruhás apácákat, akár Gelléri Andor Endre a páncélszekrényt cipelők erőfeszítését. Megragadó a *Valami kapar* babonás, fojtó hangulata. És ugyanily vonzó, mikor tréfás kedvét öltözteti novellákká. A könyvnek leghosszabb és tán legszebb darabja a *Kék bang*; tizenkét novellára tagolódó kisregény, melyben egy kisgyermek lelken tükrözteti a szerző az örök emberi kérdéseket: miért vagyok? mit akar velem az Isten? és van-e Isten? s van-e valami egyáltalán? – Tatay sokat vesződik transzcendens problémákkal; ritka jelenség mai immanens beállítottságú irodalmunkban. Tatay a nagy kérdések megnyugtató válaszát nem az emberi értelemben, de a természetben látja; világa mágikus világ, hol áldó és ártó erők buja szövedékében él az ember- és a létfontartó erő a talajból, az anyaföldből sugárzik: „...a fű alatt nagy gyökérrdő életét hallottam, a hajszálgyökereket, amint fúrják, hasítják a földet s köztük a rágódó, szántó férgek ezreit. És még mélyebbről, ezerszer mélyebbről a föld titkos erőinek kavargását, ahonnan ki-sugárzik minden élet és virágzás...”

Nyugat, 1940. 4. sz.

G O M B O S G Y U L A

Tatay Sándor, a novellista

(Részlet)

Tatay nem tartozik a bővérű epikusok közé. Nem a Móricz fajtájából való, akiknél már maga az anyag is hatalmas és fénylő; nyughatatlan érdeklődés sarkallja

őket falni, gyűjteni magukba mindent, ami élet; egy életből, egy milióból elég egy korty, hogy magukban egy egész világgá növesztve és gazdagítva adják vissza. Tatay nem ez a falánk gyűjtő; csendes, türelmes, majdnem igénytelen szemlélődő, aki egy tenyérnyi életen is talál egy életre szóló néznivalót. S ahogy az anyagból mű lesz, az is visszája a Móricz-fajtabelinek: ott egy gerezdből is sokszor egy tömlőrevalót sajtolnak, mert a bőség a természetükben van; itt egy hegyoldalból se lesz több néha, mint egy csöpp: de az gyöngy. A tehetségnek ez a természete, hogy gyöngyszembe gyűjtse a fényt, sok előnyt ad a novellistának, de a ritkán és keveset alkotók közé szorítja.

Karácsonyra jelent meg *Csipke* címmel egy kis novellásfüzete, tíz novella van benne. E tíz novellát két fonálra lehetne felfűzni. Az egyik a legjellegzetesebbek: *Árva lelkek, Füstleány, Csipke*; a másikon: *Álmos délután, A nagy park helyén, A betű öl*; az egyik lágy, álmodozó, a másik groteszk, de félelmes.

Az első őse a *Kék hang*. Finom, halk, nőies álmodozásba feledkező líraiság az alapszöveve. Egy szemernyi valóság hull e líraiságba, s az, mint egy finom növény, lassan beszövi-fonja. Elég a szomszéd kórházi ágyon egy szőke, törékeny kéményseprő hófehérben vagy lépcsőház szögletében egy bezárt ajtó és egy vénkisasszony: az álmodozás finom indáival lassan fonni kezdi, s egyszer csak előttünk áll a kész novella könnyű és szívárványló anyagával. Az ilyen novellákat az író nem is elbeszéli: eltűnődí, álmodozza. E novellákhoz való közönség rég kiveszett; a *Hölgyfutár* vagy a *Honderű* vidéki kisasszony-olvasói kedvelték volna, s könnyezve olvasnák el újra meg újra. S ha van is ez álmodozó történetekben valami ódivatú, nem hamisak és nem hatnak utánzatnak. Maivá teszi őket, hogy mai és eredeti író áll mögöttük; a szem, amely megragad egy darabka valóságot, hogy álmodozását rábocsássa: mai szem. Mégis e novelláknak vannak veszélyei: a valóság egy kis darabján túl hosszan prédáló líraiság lassan önmaga tiszta ízeit is felbontja, pang, savanyodik: érzelgőssé lesz. A másik: a behunyt szemmel kalandozó álmodozás, ha megáll és szétnéz, néha valóban egy szívárvány tetejében találja magát, de van úgy, hogy – csak egy közhely szirupos közepén.

De az igazi és sokat ígérő novellista nem ezen a fonalon van. A másikon, a férfiasabbon. E groteszk és szorongatóan drámai novellákban már nincs semmi a beléfeledkező álmodozásból. Az erő azonban itt sem nagy, darabos témák emelgetésében nyilvánul meg. Megmarad itt is kisemberek kis életénél. Nincsen olyan kicsi ember, mondják e novellák, akibe a sors belé ne sújtaná egy villámlással, milyen nagy és félelmes az élet. A végzet nagy lelkek boltos mellébe vág – így stílusos ez a tragédia. Törpe világ s benne a maguk mindennapjával bíbelődő kisemberek, de fölöttük a sors egy villámlása: ebből az ellentétből származik a Tatay-novellák groteszksége. S itt a sors nem időzített deus ex machina, valóban sors: az alakok emberi mivoltukban hordják azt a mágnest, mely elég egy villámütés kihívására. Tatay módszere ez: meglesni, amint a kicsi embereket megrontja az élet nagyságával és félelmességével. E felgyújtott, zsúfolt pillanat adja novellái drámaiságát. Tatay csendes szemlélődő, de e mármár alamuszi nézelődés mögül éber figyelem gyűjt állandóan: apránként lesi meg, ami egy emberben valóban sors, eredendő: tisztaságot, együgyűséget, gőgöt, gonoszságot. Néha a szemlélődő szemében egy-egy nagyobb darab élet:

család, falu van annyira egy test, mint egy ember, azonos alpanyaggal, mágnességgel. Tatay az így meglátott életeket nem meséli el, egy pillanatukat mutatja csak, amint a villám alatt állnak: de ebben benne van az életük. Azt, ami egy emberben villámhívó gyúanyag, eredendő és nehezen megleshető, nem „analizálja”, egy szava sincs róla, de látja és mutatja, s ahogy mutatja, abban semmi lélektanos nincs, s mégis, a kép lélekben tökéletes, finom és hiteles.

Magyar Út, 1943. febr. 18.

L O V A S S G Y U L A

Húshagyókedd

(Részlet)

A kritika egy idő óta nem győzi ajánlani a realizmust a magyar regénynek, a jelennel való foglalkozásra, a mai társadalom képének megrajzolására ösztökéli, javító vagy legalábbis tükröztető funkciót tulajdonít neki és követel meg tőle. E szemlélet számára a műalkotás egyéni sajátságai elhalványulnak, s a társadalmi ábrázolás és változtató szándék tényezői lesznek majdnem egyedül lényegessé. Ahogy egy pillanatban a regénytől az egyéni pszichológia kiteljesítését vártuk, a realizmus e követelése a regényt egy adott társadalmi helyzet felmérésének, vagyis egy kissé a társadalomtudomány segédeszközének tekintti, s inkább a dokumentumot értékeli benne, mint a fantáziát.

Az első pillanatban úgy tetszik, mintha Tatay Sándor regényében éppen ezek a szándékok valósultak volna meg. A regény a tegnapi és mai Budapestről szól, s a társadalom legkülönbözőbb rétegeibe vezet el olvasóját. Tervétől nem tagadjuk meg a nagyvonalúságot. Sok alakot mozgat, minduntalan ismerősökre bukkanunk köztük: az utolsó öt év politikai és irodalmi szereplői félreérthetetlenül, kulcsregényszerű beállításban, eltúlozva vagy leegyszerűsítve fordítják felénk arcukat. Van az arcképek közt jószándékúan megrajzolt, de van bántóan rosszindulatú is. Ez a kulcsregény és pamflet közti dokumentumra, valóságra való törekvés nemcsak a figurákban nyilvánul meg, az események, a jelenetek jó részén is ott ez a sietős, „az életből ellesett” íz: egy prostituáltból nagy filmszínésznő lesz, egy munkás bombát dob egy zsidó esküvőre; van a regényben átképzés, angóranyl-tenyésztés, sibiló vezérigazgató, üdvhadsereg, grafológia és nyilastüntetés. A főalak megválasztása kétségkívül szerencsés: Barnabás, a csavargó éppen társadalmonkízüli helyzeténél fogva alkalmas arra, hogy egyszer ebbe, máskor abba a környezetbe vetődjék, s belső lelki kötetlenségénél fogva helyesen ítélje meg a társadalom különböző osztályait. Az alak különben is érdekes: mikor megérkezik a városba, prófétai küldetése van – erről szerencsére nem is tudunk meg semmit –, néha teljesen erkölcsi kételyek nélkül él, farsangi felelőtlenségben, máskor nagy jószágrohamok lepik meg, sorsa és életmódja így aztán olyan ellentétek közt hányódik, hogy az a Jókai-típusos romantikus hősöknek is becsületükre válnék.

Magyar Csillag, 1943. 16. sz.

KISS FERENC

Kelj fel és járj!

Tatay Sándor elbeszélései

(Részlet)

Nehéz a novellista Tatay Sándor művészi jellemét néhány találó vonásban rögzíteni. Több novellájában nyers objektivitással tükröztet és vázlatosan: épp csak jelezve a figurák természetét, indítékait s az alakítás irányát (*Mandula a rumban, Éjjéli mise, Tudós a ködben*). Ezek az írások elevenbe vágnak, a társadalom és a lélek homályos zugait bolygatják. Zaklatottak: a konkrét eseményt emlékezések, kimondatlan gondolatok, néma viták és hallható párbeszéddek, konkrét és felidézett képek, mozdulatok egymásutánja tartja izgatott lüktetésben. Van elbeszélése, melyben történeti események krónikásaként juttatja érvényre korszerű mondanivalóit (*Nagyágyú*), s biztos kezű művelője a hagyományos realista novellaformáknak is (*Téri, A gyalogút*). Leginkább mégis azokat a megoldásokat kedveli, melyekben fantasztikus események szövevényéből fejlik ki a tulajdonképpeni mondandó, vagy a felszín eseményei mögül fakad fel valamilyen lélektani rejtély, vagy áll össze valamilyen jelképes értelem. Olykor „művi” spekulációk ingoványára sodorja ez a hajlam (*A fekete Wartburg*, de a címadó novellában (*Kelj fel és járj!*) szervesen az anyagba szöve s világosan formálódik ki a mögöttes jelentés: nem a hipochondria, hanem a bátor életvállalás gyógyítja meg az embert.

Tatay figurái feltűnően sokat szenvednek a boldogságukért, de mániákus odaadással ragaszkodnak álmaikhoz, hosszú, olykor lealázó kálváriát járnak érte (*A főkertész madárkája, A szalmakalap, A tizenharmadik szűz*). Ügyefogyottak kissé, hogy mindent el tudjanak viselni, s átszellemültek, mint a szentek, hogy tortúrájuknak magasrendű értelme lehessen. Az áhított boldogság távoliségát s az érte való vágyakozás mértékét, szívósságát sikerül is Tataynak általuk megérezkíteni, de az elnyert boldogságba, az „idvezülés” örömébe fanyar ízek is vegyülnek, sőt néha már íze sincs az elégtételnek. Áldozat és nyereség groteszk hatású aránytalansága mögött azonban megindító emberi vergődés sejthető. Vergődés álom és józanság, vágy és lehetőségek, hit és kudarcok között.

Ezt az új gyűjteményt mai irodalmunk nyereségének tartjuk. A hiányért, mely a drámai sűrítés körül adódik, a higgadt, iróniára hajló kedély derűjével kárpótol. Előadásából, fordulataiból hiányzik ugyan a titokfejtéshez szükséges feszültség, de sokszor enélkül is érdekes. Esetenként a mesebonyolítás vagy furcsa alakjai miatt, és általában azért, mert mindig az elintézetlen ügyek érdeklik, mert embersége, felelőssége s az élet megejtő érvei iránti fogékonysága mindig eleven ezekben az írásokban. Legszerencsésebben *Téri* című elbeszéléseben valósulnak meg ezek az erények. Igaz, ez sem hibátlan, mert itt-ott elnagyolt, de mégis sűrű a levegője, mert a legégetőbb problémák lényegülnek hi-

teles történeté benne, s mert a szétágazó események centrumában nagy gond-
dal és szeretettel rajzolt hús-vér figura, Teri áll. E fiatal lány frissen felzaklatott
lelki életének gazdag; szelíd lírával átszótt folyamába olyan érvénnyel és ava-
tottsággal szövi be Tatay az öreg parasztszülők s a szétszéledt testvérek sorsát,
hogy életük iránya és értelme a társadalom átalakulását érlelő bonyolult belső
mozgásból is érzékeltetni tud néhány fontos mozzanatot. Realista novella a
Teri, de sikere nem hatálytalanítja Tatay más természetű kísérleteit sem, me-
lyek közül *A tizenharmadik szűz* a személyesség kifejezésének modern, tárgy-
szerű lehetőségét ígéri, míg a *Tudós a ködben* s az *Éjféli mise* az elsőrendű
epikusi feladatok korszerű, drámaibb megoldására készíti fel az író, s nemcsak
őt, hanem a nála fiatalabbakat is, akiknek többsége szintén új megoldások felé
nyomoz. Ezért érdekes és tanulságos a nagyepikában már elismert mester Tatay
Sándornak ez a kísérletező vállalkozása a novella műfajában.

Élet és Irodalom, 1962. június 2.

C Z I N E M I H Á L Y

Olvasónapló

Tatay Sándor: Hét szűk évtized

Hadd kezdjem azzal, amivel inkább befejezni szokás a könyvajánlást: Tatay Sán-
dor életírása, a *Hét szűk évtized*, az emlékezetes művek sorát gazdagítja. Meg-
érett élet nemes krónikája ez az életrajzi trilógia – a *Meglepetéseim történetét*,
a *Lődörgések korát* s a *Lyuk a tetőn* foglalja magába –, míg olvastam, két álló
nap és két fél éjszaka, szinte teljesen az író varázslatába kerültem. Bizonyossá
vált előttem, amit korábban legfeljebb sejtettem: Tatay Sándor a fonóbeli me-
semondók modern örököse.

„Első emlékem – kezdi a gyermekkorára utaló emlékezést – a rémületé. Négy
lány ült a kályha mellett és nem volt arcuk. Négy nővérem fejet mosott, hajuk
nagy tömegét arcukra borították, úgy szárították a forró kályhánál.” – Ez a hang-
ütés. Valóságáról beszél – balladás, mesés hangnemben. S máris megelevenedik
a gyermekkori világ; félelmeivel, titokzatosságaival, a Bakonyból alászálló me-
sék minden rémségükkel és szépségükkel; a hegycsúcsokon angyalok csilingel-
nek és a kéményben ördögök bokáznak... De nemcsak a gyermekemlékek leírá-
sa ilyen emlékezetes; soproni, pécsi diákéveiről, európai csavargásairól, írói
készülődéseiről, tájról, emberekről, turistaházi munkájáról is magasan szállón
beszél; a keserű emlékeket is meséssé édesítve. Míg a *Hét szűk évtized* darab-
jait olvastam, többször is a *Nyugtalan élet* szerzőjére gondoltam. Természetes-
sége, derűje, áradó epikája és embersége Tatay Sándort többször Szabó Pál
közelében látta.

Természetesen, Tatay Sándor szuverén író; más a sorsa, más az életanyaga.
Szabó Pál a paraszti szegénységnek volt a fia és tudatos harcosa, Tatay Sándor
vagy négyszáz esztendőre visszamenőleg sorolhatná a papi, nemesi ősök ke-

resztnevét. Szülőfalujában márványba vésve hirdeti az írás: „A család három lelkész tagja 125 évig pástorkodott a helybeli evangélikus gyülekezetben.” Még Tatay Sándor is próbálkozott az ősök útjára lépni, de az ő sorsa már másfelé, az irodalomhoz vezetett. S elég különös kanyarokkal. Szegény emberként élt, de az ő szegénységének nem volt „osztályalapja”, nem tartozott sem az ipari munkássághoz, sem a föld szegényeihez. A munka nélküli értelmiség nyomorát élte, de nem lett hirdetője semmilyen ideológiának. Életkorra szerint a Nyugat harmadik nemzedékéhez tartozott, de inkább a paraszti mélységből jelentkező írókkal keresett kapcsolatot. Aki ilyen magányos ösvényeken jár, sokféle tájjal és sokféle emberrel találkozik; már az emlékei pusztá felidézése is érdemes olvasmánnyá kerekedhet. A szülőházban megfordult a Dunántúl sokféle embere, papok, jegyzők, szolgabírák, birtokosok; vándorlásai során találkozott világbékét hirdető és a világvégét jósló csavargókkal, változatos kenyérkereső munkái közben írókkal, paraszttal, diplomátákkal ismerkedett.

Életrajzi trilógiája sok száz érdekes embere között azonban az olvasó kezdetől őt, a szerzőt, Tatay Sándort látja a legkülönösebbnek; minden moccsánában őszinte, tiszta embernek. Az önéletrajzok írói gyakorta önmagukat akarják igazolni, útjukat célirányosnak igyekeznek bemutatni – Tatay Sándortól azonban szerencsére távol áll minden önigazoló és magaemelő szándék. Önmagáról mindig szerényen, visszafogottan, sőt többször kicsinyítón beszél. Nem tűnteti föl magát sem harcosnak, sem ellenállónak; inkább tétova, sodródó embernek láttatja magát, akinek inkább gesztusok, semmint elhatározások voltak a sorsfordulói.

Szép, nagy tetteit inkább csak mellékesen jelzi. Például azt, hogy atyai örökségéből a *Kelet Népe*nek is szerkesztőségi otthont teremtett egy időre, s hogy maga fűrészelte az ágakat, hogy Egry József, a festő, kiláthasson kedves Balatonára... Eme tetteinek semmiféle magyarázatát nem adja: nem is adhatja: természetéből eredően cselekedte a jót.

Emberi természetéből következik megértő s mégis igazságot kereső szemlélete is. Igazán rossz ember talán nincs is hatalmas arckép-csarnokában. Akárcsak tisztelendő édesapja, még az ellensége tetteiben is keresi a jóra törekvő indítékokat; megragad minden ürügyet a megbocsátásra. Talán nincs is író, aki nagyobb szeretettel tekintene alakjaira, s nincs, aki nagyobb jelentőséget tulajdonítana a szeretetnek. Élete úgy alakult – mondja maga is egy helyen –, hogy nem lehetett egyetlen vallásnak, egyetlen meggyőződésnek, bölcséleti vagy társadalmi rendszernek sem kétely nélküli híve, de egy dologban feltétlenül hisz: „a szeretet ésszel fel nem fogható roppant erejében”.

A szeretetet teremtő szeretet vezette mindig a tollát. Akkor is, ha embert ábrázolt, akkor is, ha tájat rajzolt. Nagyobb szeretettel író már nem is szólhat szülőföldjéről, mint Tatay Sándor; az ő kedves Bakonya ugyanúgy a szeretet sugárzásában lélegzik, mint Szabó Pál bihari síkja. Minden, ami „félelmes, titokzatos és nagyszerű” a Bakonyban, jelen van Tatay Sándor önéletrajzi regényeiben is. Úgy van, ahogy mondja: ha bekötött szemmel elvinnék és letennék szülőföldje bármelyik városának vagy falujának közepén, rövid körültekintés után, bizonyos megmondaná, hogy hol van...

Tatay Sándor önéletírása csak nagyjából halad az időrend fonalán. Maga mindig csodálkozott, hogy egyes önéletrajzok milyen pontosan emlékeznek a sok évtizeddel korábban történt eseményekre. Az ő emlékezete epikus; előtte egymásba folynak a régi esztendők. Hangulatokat, mozdulatokat, arcokat, történeteket őriz mindenekelőtt, s ezeket formálja novellisztikus kerekességű fejezetekké. Mintha mesét, mintha történelmet mondana folytatásokban a köréje gyűlt érdeklődőknek: élete eddig lepergett hetven esztendejéről, gyermekkora lidérceiről, Pápa fényességéről. Európa országútjairól, a pécsi diákok mulatságáról, a badacsonyi turistaházról, a Kelet Néperől s íróbarátairól, Weöresről, Berda Józsefről, Takáts Gyuláról, Szabó Pálról és Sinka Istvánról. Előítéletektől, közhelyektől, esetleges elvárásoktól függetlenül – mindig csak a személyesen tapasztaltat, mindig csak az igazat mondja. Írótársairól mondott szavaira az irodalomtörténetnek külön is érdemes figyelni: Tatay Sándor a dolgok emberi vonatkozására érzékenyen fontos kérdésekre figyelmeztet. Például a sokszor – s okkal – elmarasztalt Erdélyi Józsefről szólván arra, hogy a „költő két évtizeden át nem tudott magának egy szerény lakást teremteni a fővárosban, egy kis szobát sem, egy íróasztalt, melyen papírjait kiteríthetné...”

Míg olvastam a *Hét szűk évtizedet*, egyfolytában két napon és két fél éjszaka át, többször szerettem volna megszólalni: ne siess olyan nagyon, kedves Tatay Sándor, mondjad még tovább, még egy kicsit bővebben, még egy kicsit részletezőbben. Hadd gyönyörködjünk még tovább a tiszta szóban, a tiszta ember tiszta szavaiban.

Jelenkor, 1984. 3. sz.

TAKÁTS GYULA

Pannonhalmától Badacsonyig

Tatay Sándorra emlékezve

(Részlet)

„Mikor Sándor a fonyódi lodzsáról Badacsonynak prédikált, talán „látnok” is volt. Meglátta, és neki prédikált, annak a hegynek, amelyik hamarosan befogadta, és arról a bibliai borról beszélt, amelyik Takács Marika mellett éltetője lett a Rodostói Turistaházban, ahol 1944-től 1953- vagy talán 1954-ig mint gondnok dolgozott. Az 1944-es kezdeti, sokat ígérő irodalmi és országos remények után bizony egészen más világ borult helikoni reményeinkre. A széllelbélt, kordés, hátizsákos csereberélő esztendők. A kenyérért a tilalmak ellenére minden rendelet, parancs kijátszásának éve. Villánkat teljesen tönkretették. Így ezután Gallé Cornélia gyógyszerterára lett a beszerzőközpont és a Helikon kaszinója is. Ő szedte össze, ami Rodostónak és Egryéknek a megélhetéshez kellett. *A Ház a sziklák alatt* világa ez. Sándor, ha hajón jött – márpedig hetente jött –, már Szentpály Jani bácsi rozoga vitorlásán tért vissza a fonyódi zsákmánnyal. A katonaruhás rend-

örök elől nádasok öbléből, nádasok zugába vitt az út Badacsonyba. Fakutyával, csónakkal jégen, vízen át folyt, siklott az élet Zala-Somogy között és a sziklák, szőlők között valóságával és reményeivel egy Tatay-világkép és emberi és irodalmi stílus alakult ki, amely senkiére se formázott. El is került sokáig, vagy még ma is kerüli a hivatalos – bár már Kossuth-díjas – elismerés, amely még a kritikákban is kísértett és kísért, s bizony hallgat ma is. Igen, mert jócskán kerültek ezek a novellák a hivatalos irodalmi mintát, a szocreál uniformisát. De nemcsak ezt, minden irodalmi divatok elkésett vagy fölújított farmer-egyenruháját is. Nem is lehetett ez másképp, mert írójuk keserveiben még pontosabb lett a kétkezi élet megismerése, és embereivel, környezetével az a természeti távlat is, amely körülvette és tanította Badacsonyban.

Mikor már meg-meguntam a fonyódi és Egryvel a badacsonyi végtelen horgászásokat, amelyeknek mindig volt megélhetési célja is – például a fonyódi apácák pénteki kosztja vagy a nyugdíjtól fosztott öregek ebédje –, akkor átrándultam Badacsonyba, és sokszor elkísértem zalai beszerzőútjaira is Sándort. Akárcsak Pesten néha a Kelet Népeinek szerzendő novellák-tanulmányok kereséseire. Ám itt a tapolcai medence sziget-hegyei között valami olyan zöld tengeren gyalogoltunk, amelyik versenyre kelt csodáival a bibliai vízen járással. Demizsonban vittük a valutát, és azzal szórakoztunk, hogy melyőnk tud költőibb mesét kitalálni egy-egy előbukkant forrásra, vagy a jól ismert vár vagy templomrom kísértő köveire. Így aztán a Szentgyörgyhegyig, Nemesvitáig, Hegymagasig, Szigligetig és vissza könnyebb volt a teher. Egyszer Pannonhalmtól Badacsonyig gyalogoltunk. E két névben egész történelmünk elfér. És olyan is megesett, hogy egy elhagyott hegyi kápolna búcsúmiséjén volt hittanár kollégám, akit kilódtítottak a kaposi gimnáziumból, ahogy az oltárnál megfordult, és tíz-tizenöt híve között ott szembetalált engem, majdhogy elejtette a kelyhet.

Aztán arra a csodára is megtanított Sándor, hogy rodostói vendégei kedvére miként változhat át a jó száraz rizling bor azonnal édes kontyalávalóvá. Abban az időben, 1947-ben komák is lettünk. Gallé Cornéliával a megszületett Ágota leánykájának keresztszülei. Akkor már megindult Rodostó, és a mikesinek szánt száműzetés helye egy mezei irodalmi kaszinó lett, mert Sándorékat írók, színészek, irodalmárok látogatták. Marika konyhája, a táj szépsége és Sándor egyénisége, történeteinek hangulata és a környezet lírája, amely mindig ott kísértett írásaiban, egyre több barátot vonzott Badacsonyba. Sorait gyakorlati gondolatok szövik át. Tatay a mesét is azért oltotta a badacsonyi, bakonyi tárgyi világba, hogy az még szebben ragyogjon tovább. Lassan a sajtó hírverése nélkül is ő lett legolvasottabb íróink egyike a gyerekek és felnőttek között. Szeretik stílusának embert, természetet és történelmet idéző lírai ihletettségét. Írásainak gyakorta színhelyet és személyt váltó változatosságát, bohóckodásainak emberszeretetét. Ő az a komoly bohém, aki azért vidám, hogy a komoly és keserves világban és a mi magyar Rodostónkban érdemes legyen élni. Három utolsó vallomásregénye, a *Meglepetések*, a *Lődörgések* és a *Lyuk a tetőn* művészetének mesterhármasa. Olyan írói gólok, amelyeket se a szakma, se az olvasók tábora sohase felejtethet el.

Utoljára szeptember utolsó hetében láttam. Szigligetről Varga Lajos Mártonnal és Bertók Lacival kerestük föl Badacsonyban. Másodérésű fügét kap-

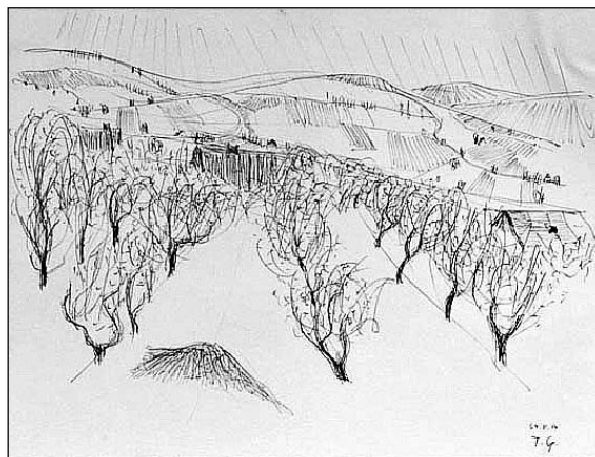
tunk, és velünk borozgatott. Megígérte, meglátogat Becén. Ki gondolta volna, hogy decemberben – ahogy búcsúnovellájában, az Ésben megjelent *Látomások*ban írta – „a koporsófedél-rollert” is elhagyva, a sümegi temetőárokából a bakonytamási temetőbe repül...

Ha megemlíti akkor, hogy erre az írásra készül, megerősítettem volna, hogy az a ferences barát, akit szerepeltet, bizony nemcsak látomás volt a sümegi kórházi ágyánál, sem a temető árkában Kisfaludy Sándor közelében. Bizony élő barát volt, csak akkor, ahogy mondta is, „kis majmok idomításával” tengette életét. Hogy honnan tudom ezt és kitől? Rövid történet. Az egyik, kemény esztendőben cirkuszt láttunk feleségemmel a hegymagasi templom mellett. Oda mentünk. Ebéd után volt. A tulaj egy majommal kártyával játszott. Kedves művész-bűvész ember volt ez a cirkuszos. Előadáson kívül megmutatta, mit tud a kis majom. Bizony az sorba kirakta a kártyákat. Nem lehetett becsapni. Játék közben tudta, melyik a tök filkó és melyik a király. Bátor dolog volt ez akkortájt. Meg is kérdeztem a mestertől, hogy ő tanítja-e a majmot. – Csak játszom vele – válaszolta –, hogy el ne felejtse. Egy baráttól vettem, majmokat idomít.

Így bizony. Tehát igazat mondott a kórházi ágynál a látomás. Ilyenek voltak Tatay Sándor hősei. Egyszerre élők is meg látomások is regényben, novellákban, meg az életben is. És az élet és az írás így igaz és szép...

Ki hinné – magam is nehezen már –, hogy apai kopott zsakettekben, cilinderesen két fiatalember, a hecc kedvéért öreget játszva, heteken át lebotozott a Rudas kútjához gyógyvizet szűrölni. Üres zsebbel ekként szórakoztunk. És az élet és az idő, a volt és a van között így forog tovább, egyre csak adogatva a mesélni- és írnivalót.

Kortárs, 1992. 2. szám, 20–24.



Mandulás